

Sygn. akt *I ACa 191/19*

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 grudnia 2019 r.

Sąd Apelacyjny w Poznaniu I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący: **Sędzia Jerzy Geisler**

Sędziowie: **Bogusława Żuber**

Piotr Górecki /spr./

Protokolant: **st. sekr. sąd. Katarzyna Kaczmarek**

po rozpoznaniu w dniu 3 grudnia 2019 r. w Poznaniu

na rozprawie

sprawy z powództwa **L. M.**

przeciwko **A. S. (1)**

o zapłatę

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Poznaniu

z dnia 25 października 2018 r. sygn. akt XII C 189/17

1. zmienia zaskarżony wyrok:

a) w punkcie III w ten sposób, że zasądza dalszą kwotę 49.334 zł (czterdzieści dziewięć tysięcy trzysta trzydzieści cztery złote), która będzie płatna do 1 września 2020 r. z odsetkami ustawowymi w przypadku opóźnienia w płatności, a w pozostałym zakresie powództwo oddala,

b) w punkcie IV w ten sposób, że kosztami procesu obciąża w całości pozwanego i z tego tytułu:

- nakazuje ściągnąć od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa (Sąd Okręgowy w

P.) kwotę 6.036 zł tytułem nieopłaconych kosztów sądowych,

- zasądza od pozwanego na rzecz powódki 2.700 zł tytułem zwrotu kosztów

zastępstwa procesowego,

2. w pozostałym zakresie apelację oddala,

3. zasądza od pozwanego na rzecz powódki kwotę 4.050zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym,

4. nakazuje ściągnąć od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa (Sąd Okręgowy w Poznaniu) 2.467 zł tytułem nieuiszczonej opłaty od apelacji.

Bogusława Żuber Jerzy Geisler Piotr Górecki

Sygn. akt I ACa 191/19

UZASADNIENIE

Małoletnia powódka L. M., działającą przez swoich przedstawicieli ustawowych K. M. i M. W. wniosła o zasądzenie na jej rzecz od pozwanego A. S. (1) kwoty 100.000 zł tytułem zachowku wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 10 lutego 2016 r, do dnia zapłaty oraz o zasądzenie od pozwanego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie od powódki na jego rzecz kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Wyrokiem z dnia 25 października 2018 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu:

1) zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 49.334 zł płatną w dwóch ratach:

- pierwsza w kwocie 24.667 zł płatna do dnia 26 października 2018r,
- druga w kwocie 24.667 zł płatna do dnia 26 października 2019r,

z odsetkami ustawowymi w razie opóźnienia w płatności którejkolwiek z rat.

2) umarzył postępowanie w zakresie roszczenia o zapłatę kwoty 1.334 zł,

3) w pozostałej części powództwo oddalił,

4) kosztami sądowymi obciążył pozwanego i z tego tytułu nakazał ściągnąć od niego na rzecz Skarbu Państwa (Sądu Okręgowego w Poznaniu) kwotę 9.036 zł natomiast koszty pozasądowe zniósł wzajemnie (sygn. akt XIIC 189/17).

Powyższe rozstrzygnięcie zapadło w oparciu o następujące ustalenia faktyczne.

Spadkodawca T. M. (1) zmarł w dniu 22 stycznia 2015 r. w P.. W dacie otwarcia spadku był wdowcem. Jedynym dzieckiem spadkodawcy jest K. M., urodzony w dniu (...) Ma on ze związku z M. W. córkę L. M., urodzoną w dniu (...)

Spadkodawca sporządził w P. testament notarialny z dnia 22 lutego 2013 r. zapisany w repertorium (...) nr 2. (...), przed notariuszem(...) D. D.. Do całości spadku, j ako j edynego spadkobiercę, powołał swój ego siostrzeńca - A. S. (1). W (...) testamentu spadkodawca oświadczył, że wydziedzicza swojego syna K. M., albowiem upoczywie nie dopełniał względem testatora obowiązków rodzinnych, w szczególności nie interesował się zdrowiem i jego losem, nie świadczył żadnej pomocy, a od ponad 10 lat nie utrzymywał z testatorem żadnych kontaktów, ani osobistych ani telefonicznych.

Postanowieniem z dnia 4 listopada 2015 r. Sąd Rejonowy (...) w Poznaniu stwierdził, że spadek po T. M. (1), zmarłym 22 stycznia 2015 r. w P., ostatnio zamieszkałym w P., na podstawie testamentu notarialnego z dnia 22 lutego 2013 r., otwartego i ogłoszonego w dniu 31 lipca 2015 r. nabył w całości A. S. (1) (...)

W skład spadku po T. M. (1) wchodzi prawo własności lokalu mieszkalnego wraz udziałem we współwłasności w częściach wspólnych użytkowania wieczystego nieruchomości zapisanej w KW (...) wynoszącymi (...) części, dla którego prowadzona jest księga wieczysta nr (...). Lokal spadkowy znajduje się w P.. Przedmiotowy lokali znajduje się w czteropiętrowym, podpiwniczonym, wielorodzinnym budynku mieszkalnym, wzniesionym w latach 60. Budynek wzniesiono w technologii uprzemysłowanej z zastosowaniem rozwiązań adekwatnych dla okresu budowy, jest w

dobrym stanie technicznym. Spadkowy lokal ma powierzchnię 32,90 m², znajduje się na drugim piętrze. Składa się z pokoju, kuchni, korytarza, łazienki i logii. Mieszkanie to jest zaniedbane, zagracone, posiada zły standard oraz wymaga gruntownego remontu. Pozwany po przejściu przedmiotowego lokalu uporządkował go. Wartość prawa własności lokalu i części wspólnych nieruchomości, według stanu na dzień 22 stycznia 2015 r. i cen aktualnych w dacie wydania opinii wynosi 148.000 zł.

Spadkodawca T. M. (1) był żonaty z Terasą M.. Ze związku tego pochodzi jedyny syn spadkodawcy K. M.. T. M. (2) zmarła gdy K. M. miał około 5 lat. Wychowanie i opiekę nad synem spadkodawcy przejęli teściowie, którzy zostali ustanowieni rodziną zastępczą dla małoletniego. T. M. (1) i K. M. nie utrzymywali ze sobą kontaktów. Spadkodawca miał bliskie relacje rodzinne ze swoją siostrą A. S. (2), oraz jej synem A. S. (1), K. M. ze swoją ciotką A. S. (2) i pozwanym, utrzymywał kontakty sporadyczne.

T. M. (1) od 1994 r. chorował na nowotwór. Po około 2 latach miał operacje usunięcia zmian przerzutowych. Chorobę nowotworową u spadkodawcy udało się zahamować. Następnie, spadkodawca zachorował na serce. W dniu 26 listopada 2015 r. T. M. (1) przeszedł udar mózgu. K. M. raz odwiedził ojca w szpitalu, gdy był on leczony po udarze. Spadkodawca nigdy nie widział powódki i nie posiadał wiedzy o jej narodzinach.

Powódka pismem dnia 5 lutego 2016 r. wezwała pozwanego do uiszczenia na jej rzecz kwoty 100.000 zł tytułem należnego jej zachowku po zmarłym dziadku T. M. (1). Wezwanie do zapłaty pozwany odebrał 9 lutego 2016 r.

Powódka jest dzieckiem 3 letnim i pozostaje na utrzymaniu swych rodziców. K. M. pracuje zawodowo i zarabia około 1.410 zł netto, a M. W. otrzymuje zasiłek rodzinny i świadczenie wychowawcze w łącznej kwocie 495 zł. Rodzice małoletniej powódki otrzymują także świadczenie „500+”, Powódka i jej rodzina nie posiadają majątku o istotnej wartości.

Pozwany jest rolnikiem, posiada gospodarstwo rolne położone w Z.. Ma na utrzymaniu żonę oraz 3 dzieci w wieku 16, 14 i 8 lat. Rodzina utrzymuje się z dochodów z gospodarstwa rolnego w wysokości około 3.700 zł miesięcznie. W 2015 roku powierzchnia opodatkowanych gruntów rolnych pozwanego wynosiła 22,37 ha, które stanowiły 7,67 ha przeliczeniowego. Przeciętny dochód z pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych z 1 ha przeliczeniowego w 2015 roku wynosił 1.975 zł.

Sąd Okręgowy w Poznaniu stwierdził, że zgodnie z art. 991 § 1 k.c. powódce należy się 2/3 wartości udziału spadkowego, który by jej przypadła przy dziedziczeniu ustawowym. Powódka byłaby jedynym spadkodawcą ustawowym, z uwagi na skuteczne wydziedziczenie jej ojca, który był jedynym synem spadkodawcy. Nie otrzymała przy tym należnego jej zachowku w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, wobec czego przysługuje jej przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia jej zachowku. Powódce przysługiwało 2/3 wartości spadku, czyli 98,668 zł (148.000 zł x 2/3). Z tego względu, z uwagi na sytuację majątkową i rodzinną pozwanego, musiałby on sprzedać mieszkanie, aby zapłacić zachówek, W ocenie sądu I instancji, byłoby to sprzeczne z wolą spadkodawcy, który wskazał siostrzeńca jako jedynego spadkodawcę. Sąd Okręgowy - jak podniósł - „dążył do respektowania w jak największym możliwym zakresie woli spadkodawcy bez istotnego pogwałcenia uprawnień powódki” dlatego też, przy zastosowaniu art. 5 k.c., zasądził od pozwanego na rzecz powódki połowę przysługującego jej zachowku, tj. kwotę 49.334 zł (98.668 zł x 1/2). W pozostałym zakresie powództwo podlegało oddaleniu.

Apelację od powyższego wyroku w części oddalającej roszczenie oraz w zakresie kosztów postępowania wniosła powódka, podnosząc następujące zarzuty odwoławcze:

- 1) naruszenie art. 5 k.c. w zw. z art. 991 § 1 k.c. przez ich błędne zastosowanie polegające na przyjęciu, że powódka będąc 3 letnim dzieckiem nadużywa swoje prawa domagając się od spadkobiercy zapłaty należnego jej zachowku,
- 2) naruszenie art. 5 k.c. w zw. z art. 991 § 1 k.c. przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że „dla redukcji roszczenia o zachówek w oparciu o art. 5 k.c. znaczenie ma wola spadkodawcy (..

W oparciu o powyższe zarzuty autor apelacji wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku przez dalsze zasądzenie kwoty 49.322 zł do łącznej kwoty 98.666 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 10 lutego 2016 r. do dnia zapłaty oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz małoletniej powódki kosztów procesu. Nadto skarżąca wniosła o zasądzenie od pozwanego na jej rzecz zwrotu kosztów procesu w postępowaniu apelacyjnym, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Pozwany wniósł o oddalenie apelacji i zasądzenie od powódki na jego rzecz kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny w Poznaniu zważył, co następuje.

Apelacja okazała się w znacznej części zasadna. Sąd odwoławczy podziela ustalenia faktyczne sądu I instancji i tym samym przyjął je za własne. Odmienne natomiast sąd ocenił kwestię prawną co do możliwości zastosowania w tej sprawie art. 5 k.c.

Na wstępie przypomnieć wypada, że na podstawie art. 991 § 1 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni - dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach - połowa wartości tego udziału (zachówek). Zgodnie z art. 991 § 2 k.c., jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia.

Nie budził zastrzeżeń sposób wyliczenia należnego w tej sprawie zachowku. Bezspornie jedynym znaczącym majątkiem spadkowym stanowił lokal mieszkalny. Wartość przedmiotowego lokalu mieszkalnego wchodzącego w skład spadku, Sąd I instancji ustalił w oparciu o opinię biegłego z dziedziny wyceny nieruchomości. Sąd ten prawidłowo wyliczył substrat zachowku a następnie mnożąc go przez ustalony ułamek należnego zachowku (2/3). Tak wyliczony zachówek sąd I instancji umniejszył o połowę w oparciu o przepis z art. 5 k.c.

Z art. 5 k.c. wynika, że nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

Zarzut apelacyjny naruszenia przez Sąd I instancji przepisu art. 5 k.c, okazał się uzasadniony. Klauzula zasad współżycia społecznego, o jakiej mowa w art. 5 k.c., może być stosowana w tych przypadkach, w których zastosowanie w sprawie przepisów prawa prowadziłoby do wydania niesłusznego i nieakceptowalnego orzeczenia. Ze swej istoty przepis art. 5 k.c. może być stosowany przez sąd wyjątkowo. Jednocześnie, aby można było skorzystać z dobrodziejstwa tej instytucji, to konieczne jest określenie zasady współżycia społecznego, która jest naruszana przez jedną ze stron procesu. Pozwany nie wskazał jednoznacznie, jaką konkretną zasadę współżycia społecznego miała naruszyć małoletnia powódka.

W orzecznictwie wskazuje się, że w sprawie o zachówek zakres stosowania art. 5 k.c. powinien być szczególnie wąski, albowiem istotą prawa do zachowku jest urzeczywistnienie obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma względem swoich bliskich. Oddalenie żądania zasądzenia zachowku (lub jego obniżenie) w oparciu o przepis art. 5 k.c. jest możliwe jedynie wyjątkowo, w przypadku zaistnienia rażącego naruszenia przez osobę dochodzącą zachowku zasad współżycia społecznego. Celem zachowku jest ochrona interesów majątkowych osób najbliższych spadkodawcy przez zapewnienie im niezależnie od woli spadkodawcy (a nawet wbrew jego woli) roszczenia pieniężnego odpowiadającego określonej wartości udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym (por.: Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1981 r., sygn. akt III CZP 18/8). Dodać trzeba i to, że w związku ze szczególnym charakterem instytucji zachowku zasługuje on na szczególną ochronę prawną.

W ocenie sądu odwoławczego podniesione zarzuty co do naruszenia przez sąd I instancji art. 5 k.c. zasługiwały na uwzględnienie, W okolicznościach przedmiotowej sprawy nie można uznać, aby należało stosować przepis art.

5 k.c. Wola spadkodawcy, czy naganne zachowanie się ojca powódki wobec jej dziadka (spadkodawcy), nie mogą stanowić podstawy do zastosowaniu art. 5 k.c. Nie można bowiem przypisać małoletniej powódce - chociażby z racji jej wieku - jakiegokolwiek niestosownego zachowania względem spadkodawcy. To, że nie utrzymywała ona kontaktu ze spadkodawcą wynikało z winy jej ojca, ale i samego spadkodawcy. Obaj bowiem nie utrzymywali ze sobą kontaktów. Nie sposób zatem wymagać od małoletniej powódki, która w chwili śmierci dziadka miała niespełna 2 miesiące, aby można było ją obciążyć jakąkolwiek winą za konflikty rodzinne. Z tych też względów małoletnia powódka miała prawo do pełnego zachowku w kwocie 98.668 zł.

Z tych też względów apelacja powódki zasługiwała na uwzględnienie. W konsekwencji sąd odwoławczy w I wyroku zmienił na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zaskarżony wyrok w części oddalającej powództwo (pkt III) przez zasądzenie dalszej kwoty 49.334 zł ustalając termin jej płatności na 1 września 2020 r. z ustawowymi odsetkami w przypadku opóźnienia w płatności, a w pozostałym zakresie powództwo o odsetki ustawowe oddalił. Termin płatności zasądzonej kwoty wynikał z tego, że pozwany utrzymuje się z rolnictwa. Przesunięcie terminu płatności powinno ułatwić mu spełnienie względem powódki zobowiązania. Zmianie podlegało też rozstrzygnięcie o kosztach procesu zawarte w pkt IV zaskarżonego wyroku. Skoro pozwany uległ w zasadzie w całości, winien też zostać obciążony kosztami postępowania (art. 100 k.p.c.). Z tego więc względu sąd nakazał ściągnąć od pozwanego na rzecz Skarbu (...) (Sąd Okręgowy w Poznaniu) kwotę 6.036 zł tytułem nieopłaconych kosztów sądowych na które składały się opłata od pozwu oraz koszty opinii biegłego. Jednocześnie zasądzono od pozwanego na rzecz małoletniej powódki 2.700 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego (§ 2 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych).

W pkt 2 sąd drugiej instancji apelację jako bezzasadną oddalił (art. 385 k.p.c.).

Sąd II instancji zasądził od pozwanego na rzecz powódki omyłkowo kwotę 4.050 zł zamiast kwotę 2.700 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym (art. 100 k.p.c. i § 2 pkt 5 oraz § 10 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra

Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych).

Piotr Górecki Jerzy Geisler Bogusława Żuber

--	--	--